

ЛИЧНИТЕ ТЕФТЕРЧЕТА НА УЧИТЕЛЯ ПЕТЪР ДЪНОВ, СЪХРАНЯВАНИ В БЪЛГАРСКИЯ ИСТОРИЧЕСКИ АРХИВ В НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА – ИЗВОРИ ЗА УТОЧНЯВАНЕ НА ФАКТИ И СЪБИТИЯ ОТ ЖИВОТА МУ

ЛЮДМИЛА Т. ДИМИТРОВА

THE PERSONAL NOTEBOOKS OF THE SPIRITUAL TEACHER PETAR K. DANOV, STORED IN THE BULGARIAN HISTORICAL ARCHIVE OF THE SS. CYRIL AND METHODIUS NATIONAL LIBRARY – A VALUABLE SOURCE FOR CLARIFYING SOME FACTS AND EVENTS IN HIS LIFE

Lyudmila T. Dimitrova

SUMMARY

This lecture is an event accompanying the exhibition, entitled „Spiritual Heritage of Petar Danov“, on the occasion of his 150th birthday.

The object is to review, reflect and interpret some facts of Peter Danov's life, based on newly discovered and already existing documents.

It was found out that Petar Danov's seven personal notebooks are transcripts of the originals, made by Tereza Keremidchieva.

The lecture clarifies three key events in the early life of Petar Danov: his serious illness (1884), his complete dedication to God (1884), and his acceptance of the Mission of a Spiritual Teacher to the Bulgarian people after a mystical experience on March 7th, 1897 (old style). It was proven based on available facts that this Spiritual Initiation took place in Varna, and not in the village Tetovo, Ruse district.

The claim that in the period from 1895 to 1900 Petar Danov was living only in „solitude, loneliness, reflection and meditation“ was found not to correspond to the existing facts. It was proven beyond doubt that during this period of time he was also a strong public figure engaged in social activities.

На 5 декември м.г., в заседателната зала на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, проф. д.ф.н. Боряна Христова обяви началото на моя лекция с горното заглавие. Тя беше изява, съпътстваща основното събитие – организираната от Библиотеката, съвместно с Общество Бяло Братство изложба под надслов „Духовното наследство на Петър К. Дънов“, по повод 150 години от рождението му. Целта на тази лекция бе да се представят,

осмислят и интерпретират по нов начин някои факти от живота на Учителя Петър Дънов от по-ранните му житейски периоди (1864–1888; 1888–1895 – обучението в САЩ; и след завръщането в България – 1895–1900 г.), за които малко се е знаело досега.

Заради десетилетните неодобрения и преследвания на официалната ни църква към дейността му на духовен просветител, Петър Дънов¹ е помолил първите му последователи (от 1898 до интернирането му през 1917 г. във Варна), с които несъмнено е споделял случки от своя дотогавашен живот, да не разказват подробности за него и живота му на следващото поколение негови следовници. Напълно допустимо е, че младите и новите братя и сестри са имали желание да узнаят повече за своя Учител и са разпитвали по-възрастните му духовни ученици за него. До тях все пак са достигнали оскъдни **препредадени сведения**, а не такива, чути лично от самия Петър Дънов. И тези препредадени сведения, емоционално и фактологически обогатени от тях, поради липса на пълнота на информацията, са ги записали вече на преклонна възраст на магнетофон, като свои спомени за Учителя Петър Дънов. По късно тези аудиозаписи са прослушани и пренесени на хартия, за да бъдат издадени впоследствие в многотомната поредица спомени „Изгревът на Бялото Братство пее и свири, учи и живее“ (т. 1–29, София, 1993–2014) – един колосален труд на главния редактор Вергилий Кръстев. Освен тази поредица има издадени и други самостоятелни книги със спомени на братя и сестри.

Вероятността от неточно запомняне и препредаване на събитията, след безброй отминали години, допълнени с грешки и при прехвърлянето им на хартия, в много случаи е очевидна. Разминаванията в спомените на братята и сестрите за едно и също събитие от по-ранните периоди от живота на Учителя Петър Дънов, ме накараха да бъда внимателна на кое от сведенията да се доверя. Разбира се, в тази многотомна поредица има и преки спомени, на които аз лично се осланям много повече. За случаите на разминавания в информацията редно бе и потърсих уточнения и потвърждения (за приемане или отхвърляне) на сведенията в източници, най-близки до времето на събитието, което изследвах.

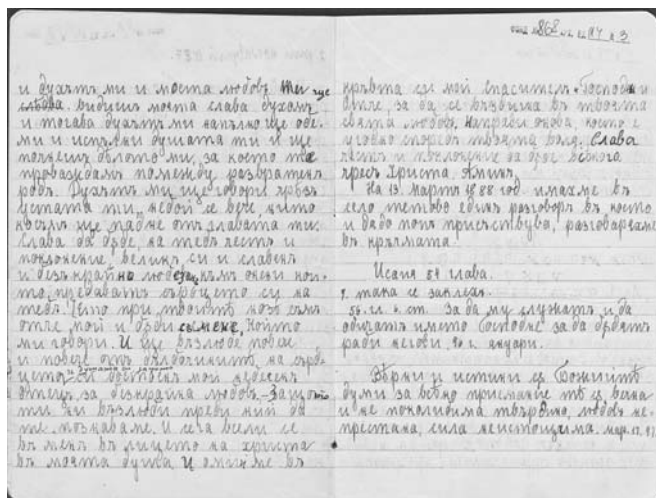
Като извори на информация изключително много ми помогнаха съхранените в „Българския исторически архив“ (БИА) лични тефтерчета на Петър Дънов.² Едно от тях е оригинал, с датировка 3 март–25 окт. 1899 г.³ Другите седем тефтерчета са преписани в голяма тетрадка.⁴ Че това са тефтерчета на Петър Дънов, доказва написаното на първа страница на тетрадката: „Препис от оригинала на Учителевите тетрадки“. От този израз съдим, че преписът не е направен от него, а от

¹ Петър Константинов Дънов е роден в с. Хадърча (дн. Николаевка), Варненско, на 11 юли (29 юни стар стил) 1864 г. и умира на 27 дек. 1944 г. Той е български философ и духовен учител с широка международна известност. Създател е на духовното общество „Бяло Братство“.

² Вж. **НБКМ–БИА**, ф. 868, оп. 1, а.е. 114 (за краткост, в бележките под линия за а.е. 114 ще бъдат посочвани само листовите от нея).

³ **Пак там**, л. 83–125.

⁴ **Пак там**, л. 939–1138.

Голямата тетрадка със седемте тефтерчета

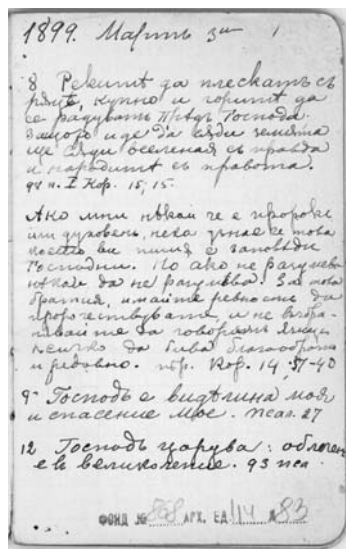
някой друг. И съпоставката на почерка в оригиналното тефтерче на П. Дънов, с почерка на събраните в голямата тетрадка преписи на другите негови тефтерчета, потвърждава това – наклонът на почерка на Петър Дънов е надясно, докато този в преписите е полуналяво. Следваше въпросът: „Кой е преписал тефтерчетата?“

В първия момент помислих, че това е сторила неговата най-близката съидейница – Савка Керемидчиева. Но след моя графологична съпоставка на почерка от голямата тетрадка с почерка на Савка в нейн бележник⁵, също и с няколко нейни бележника от а.е.113, отхвърлих тази хипотеза.

Тогава сравних почерка от голямата тетрадка с почерк в друг бележник, пак в същата 114-а архивна единица⁶. Текстът в него бе с наклон наляво, също характерното изписване на думи и отделни букви напълно съвпадаха. Освен това със същия

Корица на бележника с надпис „Бисерий“

Тефтерчето с датировка 3 март–25 окт. 1899 г.

почерк на корицата на бележника бе изписано „Бисерий“ на български език, а под него на немски език ThereseKeremidtschieff.

В друга архивна единица от този фонд 868 има оригинален бележник на немски език, изписан със същия почерк, но без да е уточнено името на пишещия (Тереза). Изводът от всички тези съвпадения е, че преписите на бележниците на Петър Дънов са дело само и единствено на Тереза Керемидчиева, майка на Савка Керемидчиева. Още повече, че нейният почерк се

⁵ Пак там, л. 126–188.

⁶ Пак там, л. 432–515.

среща и в тетрадките на дъщеря ѝ, където Тереза е записвала на последващите страници, разчетените от нея стенограми на Савка. Следователно за решението да се направи препис на личните му записки, Петър Дънов се е доверил на немкия-та Тереза Керемидчиева. В отделни книжни тела⁷ Тереза е направила по още един препис на тефтерчета № 5 и 7 от списъка, поместен на страница първа⁸ в голямата тетрадка.

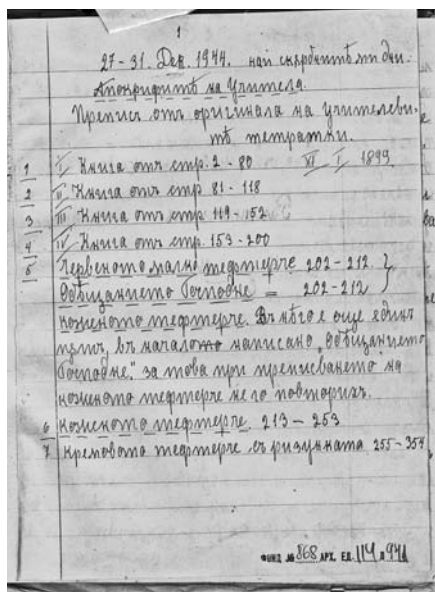
Тук ще отбележа, че всичките 8 тефтерчета на Петър К. Дънов са издадени под заглавие: „Дневник на Учителя Беинса Дуно (Петър Дънов)“ (София, Дар-Логос, 1999, 272 с.). Същият е дословно преиздаден през 2009 г. от шуменското издателство „Авир“, в различен формат и брой страници.

При направеното от мен през 2006 г. сравнение на текста, в отпечатания през 1999 г. „Дневник“, с този от тефтерчетата в БИА, установих много неточности в разчитането на текста, датировките в него, номерата на стиховете от Библията; установих също липса на части или разменени места на текстове, и т.н. Тези факти ме подтикнаха да предложа на Общество „Бяло Братство“ да подеме инициативата за преиздаване на тефтерчетата, съвместно с Националната библиотека. Идеята бе приета от двете институции. Логично бе първо да бъде издадено оригиналното тефтерче на Петър Дънов. Текстът бе разчетен от доц. д.и.н. Милкана Бошнакова, главен архивист в БИА, и отпечатан под заглавие „Личен бележник на Петър К. Дънов“ (София, НБКМ, ОББ, 2010, 112 с.), с факсимилно представяне на оригинала. Редактор бе пишещата тези редове. Новото разчитане и преиздаване на останалите тефтерчета ще продължи в бъдеще.

След това, необходимо според мен, въведение мога да се насоча към съответните анализи и разсъждения, с които да защитя своите тези за събития от живота на Петър Дънов, недостатъчно добре осветлени до днес, или такива с погрешно тълкуване на описаните в тях данни и хронология, и как според мен те трябва да се тълкуват.

Особено място ще отделя на изясняването на три важни ключови момента от ранния живот на Петър Дънов – тежкото заболяване (1884), обръщането му към Бога (с.г.) и мистичното изживяване през 1897 г.

Ще започна със снимката, съхранявана в БИА⁹, на гърба на която има следния ръкопис: „Учениците, които са свършили Богословското училище в Свищов – 25

Списъкът на Тереза Керемидчиева

⁷ Пак там, л. 881–915; л. 1–82.

⁸ Пак там, л. 941.

⁹ НБКМ–БИА, ф. 868, а.е. 120, л. 44.

юли 1886 г. Прави – в ляво Христо П. Бъчваров и Петър Дънов. Седнали: Иван Димитров, Петър Василев, *Борис* Тодоров, Иван Тодоров“.

В албуми, книги със спомени, уебсайтове и статии, най-често за тази снимка се пише, че е от дипломирането на Петър Дънов в свищовското методистко Американско научно-богословско училище. И се посочва датата **26 юни** 1886 г. (на снимката в архива е даже **25 юли** 1886 г.!). А дали е така? Защото именно тази дата, месец и година е грешката, която се мултиплицира в продължение на десетилетия в братските и светски среди, що се касае до средното образование и дипломирането на Петър Дънов. Нека сега да изясня казуса.

Снимката е отпечатана за първи път в статия на директора на Американското научно-богословско училище в Свищов И. С. Лад (John S. Ladd), озаглавена „Български методистки проповедници“. Тя е вид отчет за работата на училището през учебната 1885/86 г. и е публикувана през септември 1886 г. в сп. ZKVA (68-th Annual report of the Missionary Society of the Methodist Episcopal Church, New York, 1886, с. 457–459). В статията се пояснява, че седналите четирима на първия ред са току-що **дипломиралите се на 26 юни 1886 г.** в училището пастори Иван Димитров, Петър Василев, Банчо (не *Борис*!) Тодоров и Иван Тодоров. На втория ред, както съобщава директорът Лад, прави се виждат учениците Христо П. Бъчваров и **Петър К. Дънов, на които „предстои да се дипломират през лятото на следващата година“** (1887). Авторът дава кратки сведения за всеки от присъстващите на снимката. За Петър Дънов съобщава, че е син на свещеник и че се обучава при тях в училището от година и половина (**т.е. от началото на 1885 г.!**). Следват кратки разкази за причините, довели до духовното обръщане на всеки един от шестимата, и решението им да се обучават за методистки проповедници в Училището, написани от тях самите през юни същата година.

Личното обяснение на Петър К. Дънов от юни 1886 г.:

Зная две причини, които ме доведоха до обръщането. Първата причина беше четенето на религиозни книги, а втората беше заболяване, което ми помогна да се посветя изцяло на Христос.

Докато бях още млад, чувствавах сила, работеща вътре в мен, която ме водеше към цел, и която тогава не можех да разбера. Баща ми имаше няколко религиозни книги, които ми четеше. Аз се чувствавах твърде жалък, но не следвах истината. През 1880 година баща ми ме изпрати в гимназията във Варна. През петте години, които прекарах там, постоянно чувствавах душевна борба между добро и зло.

Често ходех и разговарях с някои от Братята (Верните) относно истината, но моето закоравяло сърце не следваше Христа. Тогава бях в твърде окаяно състояние, но Христос ми помогна. Бях поразен от болест, която ме доведе почти до прага на смъртта. Когато се почувствувах толкова безпомощен и си мислех, че скоро ще се явя пред Бога, аз реших да следвам Христа и със сълзи на очи молих за опрощение на греховете си. Скоро след това здравето ми се възстанови. Моето желание е да бъда завинаги Христов и да свидетелствувам за Него.

Изводите от статията са: че само седналите на снимката младежи са се дипломирали през 1886 г., а на правосостоящите отзад – П. Дънов и Бъчваров – им предстои; че П. Дънов е в училището в Свищов от година и половина (от януари 1885 г.), и че ще се дипломира през следващата 1887 г. А изводите от „Личното обяснение“ на Петър Дънов се налагат сами – изпратен е от баща си да учи пет (календарни) години във Варна – следователно до 1880 г. той не е живял в града!; боледувал е много тежко; болестта го е довела до втория ключов момент от неговата житейска съдба и предопределеност – обръщането му към Бога Исуса Христа и желанието му да свидетелства винаги за Него (Христа).

Сега ще се спра на първия, според мен, ключов момент от живота на Петър Дънов – тежкото му боледуване през пролетта и лятото (може би и есента) на 1884 г. Целта ми е да изясня кога и колко време той е учил във Варненската държавна реална гимназия, за да няма повече неясноти и спекулации по този въпрос. Както се разбира от *Обяснението* на П. Дънов, той се записва в гимназията през учебната 1880/81 г. Разболява се тежко през втория срок на четвърти гимназиален клас – 1883/84 г., и не завършва с изпит учебната година, както е по регламент. Това научаваме от личната му страница в „Главния списък на учениците от IVa клас“ на гимназията за уч. 1883/84 година.¹⁰ Там, колонката за оценки за втория срок е празна, а в графата „Забележки“ е записано: „Не е държал изпит по болезън, но ще държи по представление на докторско свидетелство“. В следващите две учебни години (1884/85 и 1885/86) името му не фигурира в списъците на гимназията. Няма данни за положени изпити и взет документ (диплом) за завършване на Реалната гимназия във Варна! Това е важно да се запомни, защото някои обявяват в спомените си, че се е дипломирал във Варненската гимназия (това е спекулацията, за която говоря) и след това е продължил обучението си в Свищов.

Атестатът за завършено на 24 юни 1887 г. средно образование в Богословския отдел на методисткото евангелско Американско научно-богословско училище в Свищов

Както отбелязах дотук, Петър Дънов продължава от януари 1885 г. (от втория срок) образованието си в методисткото евангелско училище в Свищов. След година и половина обучение там, **на 24 юни 1887 г.** той получава **атестат за завършен пълнен петгодишен курс на обучение** в Богословския отдел на Американското научно-богословско училище, на основание и на трите и половина години обучение във Варненската реална гимназия (1880/81–1883/84).

Извод: обучавал се е във Варненската гимназия, но не я е завършил поради болест, следователно не притежава диплом от нея; на Петър Дънов е признато в Свищов обучението във Варненската гимна-

¹⁰ Вж. **ДА–Варна**, ф. 90К, опис 1, „Главни списъци на Варненската държавна реална гимназия“, 1880–1885 г.

зия; Петър Дънов се е дипломирал на 24 юни 1887 г. в Американското научно-богословско училище в Свищов, видно от статията на директора Лад и от самия Атестат – следователно, всяка дата, различна от 24 юни 1887 г. е неточна/грешна.

Третият ключов момент е свързан със следващо изключително събитие в духовния мир на Петър Дънов. След мистично изживяване през 1897 г. той приема „задължението“ си на духовен Учител на българския народ. Това духовно задължение Учителя Петър Дънов следва неотклонно до края на земния си живот. И отново за датата и мястото на това интимно духовно изживяване, има безброй неясноти. В публичното пространство, на базата на спомените на възрастните братя и сестри, за достоверността на чиито спомени вече разсъждавах, доскоро се пишеше и говореше за дати: 3 март 1897, 9 март 1897, 7 март 1898 г. и 7 март 1897 г.

В последните години (2011–2014 г.) се наложи в публичното пространство за дата на мистичното посвещение – 7 март 1897 г., а за място – с. Тетово, Русенско. Дали е така? Личната ми теза е: подкрепям датата 7 март 1897 г., а за място на събитието приемам Варна.

Какви са основанията ми?

В тефтерчетата на Петър Дънов намерих едно единствено място¹¹, където той споменава село Тетово (в лекциите си никога не е споменал това село!). Записката му е следната: „На 13 март 1888 год. имахме в село Тетово един разговор, в който и дядо поп присъства. Разговаряхме в кръчмата“.

Забележителното тук е, че посещението в с. Тетово и евентуалната среща с баща му там, са се осъществили в 1888 г. – 9 години по-рано от спорната 1897 г.! И затова няма как името на село Тетово да

Петър Дънов споменава село Тетово

бъде свързано с ключовата 1897 г. Още няколко аргумента в подкрепа на моята теза.

След завършване на Американското научно-богословско училище, една учебна година – 1887/88, Петър Дънов е проповедник и учител в Началното методистко училище в с. Хотанца, Русенско. Изпратен е там от Българската методистка мисия в Русе. Постига много добри резултати в работата си с децата и техните родители – факт, който убедил Мисията да изпрати Петър Дънов от есента на 1888 г. да продължи образованието си в методистката Семинария „Дрю“, в гр. Медисън, щата Ню Йорк (САЩ).

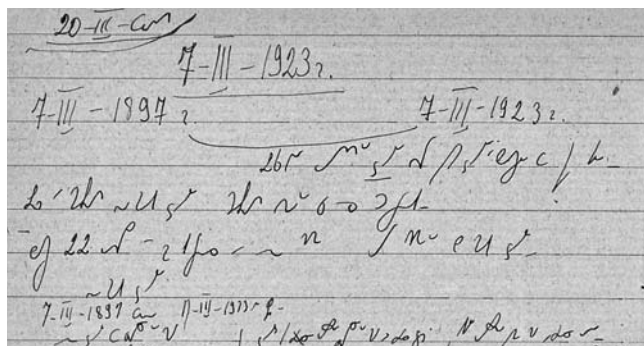
И именно, докато е в с. Хотанца, той посещава близкото село Тетово на 13 март 1888 г., вероятно за да проповядва. Зад израза „и дядо поп присъства“, може би наистина да се крие известието, че се е срещнал в кръчмата и с баща си поп Константин А. Дъновски¹², дошъл от Варна.

¹¹ НБКМ–БИА, ф. 868, а.е. 114, л. 3.

¹² Иконом поп Константин А. Дъновски (1830–1918), роден в с. Устово, Смолянско, е първият български учител във Варненско и първият български свещеник във Варна. Също виден борец за независима от Гръцката патриаршия Българска църква.

За тази дата – 7 март 1897 г., Мария Тодорова, предана на учението сестра¹³, разказва в поредицата „Изгревът...“ (София, 1996, т. 5). На с. 465 тя споделя: *Учителят лично ми е показвал своето тефтерче, в което той собственоръчно бе написал, че Божественият Дух слиза върху него на 7 март 1897 г. (стар стил). Така, че новораждането на Учителя чрез Духа започва от тази дата.* Но Мария Тодорова не споменава мястото му на осъществяване. А веднага продължава с разказ за семейството на Петър Дънов, и по точно за баща му поп Константин А. Дъновски. В разказа ѝ за дядо поп Константин се споменава с. Тетово и че там, в кръчмата, са разговаряли баща и син (сведение, кореспондиращо с датата 13 март 1888 г.). Но се намесват в разказа ѝ и **личните мистични преживявания на самия поп Дъновски на младини (1854)** в солунската черква „Св. Димитрий“. На предишната 465-а страница, след указаната сакрална за П. Дънов дата 7 март 1897 г., Мария Тодорова не назовава мястото на събитието, а на следващата страница отново говори за сакрални моменти и тогава споменава с. Тетово, но не споменава дата. Така разказът ѝ в тази част става много противоречив и объркващ. И не е чудно, че на читателя не му се дава друга възможност, освен да съчетае двете фабули в едно сведение, макар и с разлика във времето от девет години, и днес в пространството да шества следното изречение: „Духът слиза върху Учителя Петър Дънов на 7 март 1897 г., в присъствието на баща му, докато са били в една кръчма в с. Тетово, Русенско“.

Точно за същата тази дата ето какво е записала на 20 март 1923 г., вторник, в бележника си другата близка, предана на Учителя Петър Дънов духовна ученичка – Савка Керемедчиева¹⁴:

Бележката на Савка Керемедчиева

7 март 1897 г. – 7 март 1923 г.; 26 години, откакто Учителя като духовен Учител е дошъл в това тяло. Днес е празник на моя Учител. Празник, който само аз го зная.

И повтаря: **7 март 1897 г., Варна** – 7 март 1923 г. (20 март 1923 г., н.ст.), София.

Това е доверено от Петър Дънов на Савка Керемедчиева, и е записано от нея на

стенография в бележника ѝ. Добавила е, че това се е случило на ул. „Опълченска“, № 66 в София, където от 1906 до 1926 г. П. Дънов живее и често държи там беседи.

¹³ В Общество „Бяло Братство“ е прието обръщението „сестра“ и „брат“, още от времето на Учителя.

¹⁴ **НБКМ-БИА**, ф. 868, а.е. 114, л. 269 (гръб).

При идентична относно датата информация, получена и от Мария Тодорова, и от Савка Керемидчиева лично от Петър Дънов, макар и в различно време, няма съмнение, че датата на слизането на Духа върху него е 7 март 1897 г. И мястото на необикновената случка е в град Варна, както точно е записала Савка Керемидчиева.

Имам още едно основание да приема за сигурно място на *Посвещението* град Варна. И то е следното. На 5 януари през същата 1897 г. Настоятелството на читалище „П. Р. Славейков“ във Варна е избрало Петър Дънов за библиотекар-домакин на читалището. Следователно той има ангажимент във Варна. Не виждам как през зимата, точно три месеца след избора му за библиотекар, ще тръгнат заедно с баща си за далечното за онези времена с. Тетово – като че ли са били предупредени, специално в Тетово да очакват този мистичен акт! И там да седнат в кръчмата и да чакат Духът да слезе върху П. Дънов пред очите на баща му (като пред необходим свидетел!?) – това ми звучи несериозно. Затова аз приемам записаната от Савка Керемидчиева информация „7 март 1897 г. (ст.ст.), Варна“, за напълно достоверна.

За периода след завръщането на Петър Дънов от следване в Америка през 1895 г., също от десетилетия, се говори и пише, че до 1900 г. той е прекарал три или пет години изключително в „уединение, самота, размишление и молитва“. Наистина ли само на такава дейност е посветил тези свои години Учителя? За духовната личност Петър Дънов, обещала се в 1884 г. да следва Христа, да отделя време за уединение, съзерцание, размишление и молитва, е неотменима реалност. Но за високообразованата личност Петър Дънов има широко поле за изява в обществения живот на Варна и България. И едва завърнал се от Америка, на 5 ноември 1895 г., в най-голямата зала на тогавашна Варна – зала „Съединение“, той държи сказката „Науката и възпитанието в отношение на двата велики закона на развитието“. „Известие“-то за тази сказка съм открила на първа страница във Варненския общински вестник¹⁵ от 2 ноем. 1895 г., и това е първата регистрирана в българския печат сказка на Петър Дънов.

На следващата 1896 г. той издава във Варна книгата си „Науката и възпитанието – началата на човешкият живот“.

Същата 1896 г., „на 12 май, Петър Драгулев и други тракийци основали във Варна тракийското емигрантско дружество „Странджа“, напълно независимо от курса на българската държавна политика. И започнала упорита идейно-просветна дейност между емигрантите. Отначало във Варна, а по-после и в други градове и села, където живеели източнотракийци. В тая работа се впуснали мнозина и все-

¹⁵ Вж. „Варненски общински вестник“ (год. 8, бр. 33, 2 ноем. 1895, с. 1).

ки вършел каквото може. Във връзка с тази дейност ще направя едно съобщение, което ще изненада мнозина, както изненада и мен, когато го научих. Райко Войников ми разказа, че сред агитаторите имало един, който, може би, от скромност или друго не се явявал пред голяма аудитория от слушатели. **„Странният човек подбирал млади хора, сред които и Райко Войников, и говорел за националната революция на хубав език, но с прости думи, та всички го разбирали и запомняли каквото казал. Този човек имал учудващо въздействие върху ума и чувствата на слушателите си и се казвал Петър Дънов. И когато след много години Райко Войников се научил случайно, че Дънов има последователи и поклонници в цялата страна, той не се изненадал. Знаел, че каквато и мисъл да се роди в главата на Дънов, тя била предавана толкова убедително, че буквално омагьосвала слушателите“**¹⁶.

На 29 декември 1896 г., във Варна, **Петър Дънов** взема участие в „Митинг“, организиран от дружеството „Странджа“, като член на Бюрото на Митинга. Провежда се по повод „лошото положение на християнските и другите немюсюлмански народи в Турция, особено това в Македония и Одринския вилает, които продължават да живеят в робство“. Митингът завършва с „Резолюция“¹⁷. Тя е подписана от Бюрото на митинга, с председател Капитан Петко Киряков и е изпратена до посланиците на Великите сили в Цариград (Русия, Франция, Англия, Германия, Австро-Унгария и Италия), до българското правителство и до всички по-важни чуждестранни вестници. Допускам, че английският превод на резолюцията е дело на самия Петър Дънов.

Както споменах по-горе, от началото на 1897 г. Петър Дънов е избран за библиотекар-домакин на читалище „П. Р. Славейков“ във Варна, чийто председател е Капитан Петко Киряков (Петко войвода). В читалището и в зала „Съединение“ Петър Дънов държи общо пет сказки, видно от отчета на читалището за 1897 г. Отчетите за 1898 и 1899 г. и протоколната книга на читалище „П. Р. Славейков“ – Варна, за съжаление все още не съм открила. И затова не мога да проследя обществената му дейност и през тези две години, преди П. Дънов да напусне читалището.

През 1900 г. Петър Дънов отпечатва в Бургас втората си книга – *Хио-ели-мели-Месаил. Глас Божий, с псевдоним „Еманоил“*. Оригиналният ръкописен текст¹⁸, с начало сакралната за него дата 7 март 1897 г., се намира в най-ранното по хронологичен обхват тефтерче на Петър Дънов (2 ноември 1887–11 март 1899 г.).

Извод: След завръщането си в България Петър Дънов не е само в „удинение, самота, размишление и молитва“. Активната му общественополезна дейност показва, че той е част от плеядата млади българи, образovali се в чужбина, които, завръщайки се в Родината, желаят и правят всичко възможно да повдигнат духа, образованието и културата на доскоро поробения си и неграмотен народ. Наред с

¹⁶ Вж. **Войников**, Димитър. Българите в най-източната част на Балканския полуостров – Източна Тракия. София, 2002, с. 187.

¹⁷ Вж. в. „Странджа“ (орган на дружество „Странджа“, Варна, год. 1, бр. 27, 1 ян. 1897, сряда, с. 1).

¹⁸ **НБКМ-БИА**, ф. 868, а.е. 114, л. 4–27 от отделния самостоятелен препис на тефтерчето (л. 1–82).

тази силно изразена патриотична нагласа, Петър Дънов приема „задължението на духовен Учител, който се е възплътил в това негово тяло“. И успява с десетилетия да съчетае гражданската си позиция с духовното си задължение – да работи сред българския народ за приемане от него на Божествената Любов, Мъдрост и Истина, като най-висш идеал за човека.

Ценният доказателствен материал за тази част от моите изследвания, както вече отбелязах, намерих в Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Съхранените и запазени там автентични документи и свидетелства са наистина сериозен изворов материал за задълбочена изследователска дейност. Възможността тези материали да бъдат многократно препрочитани и сверявани от изследователи от различни поколения (също и в другите институции с такива функции), подпомага по-точната възстановка на отминали събития, а с това и възможността да се поправят насланите и мултиплицирани във времето грешки, при датировката на важни моменти от живота на известни личности. Така както биографията и духовното наследство на Учителя Петър К. Дънов се нуждаят от допълнителни задълбочени анализи и изследвания, уточнения и нови интерпретации.